

Tersztyánszkyne Vasadi Évával

BODNÁR DÁNIEL

Tersztyánszkyne Vasadi Éva (1936) az első hazai alkotmánybíró. Tersztyánszky Ödön volt alkotmánybíró felesége. Az ELTE Jogi Karán 1958-ban avatták doktorrá summa cum laude minősítéssel. 1961-től 1989-ig rövid megszakítással az OTP-nél dolgozott. 1989-ben a frissen megalakult Alkotmánybíróság egyik tagja. 1997-től a Pázmány Péter Katolikus Egyetem címzetes docenseként pénzügyi jogot oktat, jelenleg gazdasági dékánhelyettes is. Három lánya és tizenkét unokája van. Szabadidejében szívesen fest, elsősorban akvarelleket készít.

Ön polgári, hívő katolikus családban született, egyik nagyapja kúriai bíró volt. Hogyan sikerült ilyen háttérrel bekerülnie az ötvenes években az egyetemre? Ha jól tudom, eredetileg pedagógusnak készült...

Valóban polgári, katolikus neveltetésben részesültem, a Sacré-Coeurben tanultam, egészen az államosításig. Az utolsó évet már állami iskolában végeztem, majd az állami tanítóképzőben, ami akkoriban gimnáziumi szintű intézmény volt. Úgy terveztem, hogy a bölcsészkarra fogok jelentkezni, mert elsősorban az irodalom és a történelem érdekelt. Erre készültem. Felvételiztem is a bölcsészkaron: értesítettek, hogy megfeleltem, de helyhiányra hivatkozva elutasítottak. Ezt követően megkíséreltem a felvételit a jogra, de először ugyanezt a választ kaptam. Nem törődtem bele, fellebbeztem és végül kisebb utánjárással, de fölvettek. Nagy bűnöm nem volt, mivel azonban apám festőművész, restaurátor volt, az egyéb kategóriába tartoztam. Ezért „nem sikerülhetett” a felvételim. Eleinte még azt terveztem, hogy az első év végén majd átmegek az irodalom-történelem szakra. Erről azonban szó sem lehetett. Megpróbáltam igazodni az új helyzethez, és megkeresni azt, ami a legjobban érdekel a jogban. Közben meg is szerettem a tanulmányaimat, és így lettem jogász.

Festőművész édesapja, Vasadi Herman nem biztatta, hogy képzőművész legyen?

De igen, csakhogy a képzőművészeti főiskolára még nehezebb volt a bejutás, apám pedig nehéz időszakot élt át akkoriban. Ezért azt javasolta, hogy végezzek el valamilyen szabadiskolát, s én megfogadtam a tanácsát. Így aztán mindmáig hódolok a passziómnak, de nem abból élek.

Az Ön családi hátterével, világnézetével gyors előmenetelre nem számíthatott. Soha nem esett kíséretébe, hogy megalkudjon a helyzetével, és gesztusokat tegyen a hatalomnak?

Önnek három gyermeke van, tizenkét unokája. Soha nem érezte úgy, hogy a politikai hátrány mellett a gyermekek is akadályozzák a szakmai előretartásában?

Mivel magyarázza, hogy manapság sok nő számára fontosabb a hivatás és az anyagi biztonság, mint a gyerek-szülés?

De ha ez lesz az általános, uralkodó szemlélet, az anyagi, biztonságot jelentő javak előtérbe helyezése, akkor nem illúzió-e a folyamat megváltozásában bízni?

A káderanyagomban külön hangsúlyozták a klerikális beállítottságot, és talán emiatt meg sem kísérelték, hogy beléptessenek a pártba. Direkt politikai kérdésekben soha nem kellett állást foglalnom, a későbbiekben pedig az ember tudomásul vette, hogy ez van: az jut nekünk, amit tisztességes szakmai munkával elő tudunk teremteni magunknak. Voltak nagyon nehéz időszakaink, hiszen három gyermekünk volt, az akkori bírói, jogtanácsosi fizetés pedig nem volt túlságosan magas. Ráadásul azokban az időkben még nem volt sem gyed, sem gyes, sem pedig családi pótlék. Tudomásul vettük azonban, hogy ez a sorsunk: nehéz körülmények között kell helytállnunk, és a lehető legbecsületesebben a szakmát művelni.

El kell dönteni, hogy mi a fontos. Amikor elvégeztem az egyetemet és ügyvédjelölt lettem, kétéves szakmai gyakorlat után szépen indult a praxisom. S akkor döntenem kellett: ügyvédi pályán maradok-e, ami egész napos, sőt sok esetben szombat-vasárnap elfoglaltságot is jelent, és ezzel együtt lényegesen jobb anyagi viszonyokat teremtek, vagy pedig vállalom az anyaságot és a családot. Én emellett döntöttem, férjemmel közös elhatározással. Így aztán lettem a szakvizsgát, de nem ügyvédként. Az OTP-be kerültem, ami fix állást, fizetést, és meghatározott munkaidőt is jelentett.

Ez nagyon komoly kérdés. El kell dönteni, hogy milyen értékrendet követünk. Ha nekem a feladat az, hogy családot hozzak létre, és ebben a családban gyermekeket neveljek a társadalomnak — mert erre kaptam a parancsot, és ezt komolyan veszem —, akkor nem lehet más választásom. Az is egy értékrend, ha valaki úgy gondolkozik: addig szó sem lehet gyerekről, amíg elő nem teremtem a neveléséhez szükséges anyagi biztonságot, vagy amíg nem érek el szakmai rangot a hivatásomban. Igen, ez is egyfajta értékrend, a felelősség mögé rejtett anyagi és társadalmi biztonságot jelentő javak előtérbe helyezése. Van, aki ezt választja, van, aki a másikat. Az értékrend megváltozásához nagyban hozzájárultak az elmúlt évtizedek. Generációk nőttek fel egy másik szemléletben, mint amit én igaznak és jónak tartok a családon belül. Ez súlyos probléma.

A társadalomban soha semmi nem végleges. Bízom abban, hogy felnő majd egy új generáció, amely másfajta értékrendet fog követni, a régi aktualizálásával, paradox módon azt is mondhatom: számára majd a régi lesz az új. Szerintem egyre többen lesznek a fiatalok közül olyanok, akik újra megismerkednek majd a régi fogalmakkal, egyszerűen azért, mert szenvednek a szeretethiánytól, eszükbe jut gyerekkoruk, és felismerik: családra mindig szükség van. Optimista vagyok ebben a tekintetben. Nem azt állítom, hogy

a kedvező tendenciák már holnap jelentkeznek, de azt, hogy van erre igény, a fiatalok között mozogva világosan látja az ember. Az ifjúság keresi az utat, amin menni akar, mert érzi, hogy amin most jár, az zsákutca. Ezt mint egyetemi oktató is tapasztalom. Sok minderről beszélgetek a fiatalokkal, és ha például a lányok megkérdezik, hogy női jogászként miként lehet érvényesülni a pályán, akkor beszélek nekik a nagy körütekintést igénylő döntési helyzetekről, felhívom a figyelmüket, hogy nekünk nőknek ez a pálya még milyen plusz kérdéseket vet fel, amelyeket meg kell oldanunk.

Mik ezek a pluszkérdések?

Például az anyaság kérdése, hogy egy értelmiségi nő életében mit jelent a család meg a gyerek, főleg az otthon belső hangulata, szeretetvilága, mindezt egy jogásznőnek meg kell vizsgálnia, amikor eldönti, hogy melyik pályát választja. S azt is, hogy egy nőnek még ma is „egy lapáttal többet kell rátennie”, hogy elismerjék.

Mégis, miben látja annak okát, hogy az anyaság nimbusza ennyire visszaszorult?

Azt hiszem, a kedvezőtlen tendencia akkor kezdődött el, amikor eltűnt a nők tisztelete, amikor a túl nagy egyenjogúsítási harcokban átestek a ló másik oldalára, és tudomásul vették, hogy nem fontos tisztelni, megbecsülni őket. Itt látom a probléma gyökerét. Nem az alázatokodásról, az alávetettségről van szó, semmiféle feudális csökevényről, egyszerűen arról, hogy a nő más: lehetnek egyenlő jogai, kellenek is, hogy legyenek, és ha valakinek megadatott a tehetség egy foglalkozás, hivatás iránt, az kapjon lehetőséget adottságai minél teljesebb kibontakoztatására, ezt alapozza meg a jog, segítse a társadalom. Ne úgy legyenek azonban egyenlő, hogy a női mivoltomat fölcserélem valami másra, ami ettől idegen. Ma felcserélődtek a szerepek, illetve kiegyenlődtek, de ez azt eredményezte, hogy a nők az egyenjogúság nevében eltűrik, hogy otromba hangot üssenek meg velük, egyszerűen nem fontos számukra, hogy tiszteljék őket. S még természetesnek is veszik ezt.

Vannak olyan nőismérrőseim, akik megsértődnek, ha egy férfi udvarias velük, például előrengegedi őket az ajtóban, vagy fel akarja segíteni a kabátjukat...

Nyugat-Európában szintén előfordulnak hasonló esetek, de elvétve. Nálunk ez koncepcióvá vált, és lehet, hogy sok ember fölösleges formaságnak tartja ezeket a „csökevényeket”, én nem annak érzem, noha természetesen válhatnak azzá is. Rengeteg hétköznapi példát sorolhat fel az ember: az unoka beront a nagyanyja előtt az ajtón, majdnem fellöki, az anya meggörnyed az iskolatáska, a szatyor terhe alatt, miközben a gyerek nyugodtan andalog mellette, és ez fel sem tűnik senkinek. Itt bizony alapvető fogalmak torzultak el, amelyeket újra kellene fogalmazni: meg kell tisztítani ezeket a rárakódott hordalékoktól, s aztán megkövetelni. Ennek semmi köze az avitt konzervatívizmushoz vagy elmaradottsághoz. Ezen csak azt értem, hogy amikor gimnazisták csoportja jön az ember háta mögött, röpköd a trágárság a szájukból, a fiúk minősíthetetlen stílusban cseverésznek a lányokkal, s ők ezt nem kérik ki maguknak, természetesnek veszik, hogy így beszéljenek velük, akkor mindez

arra mutat: nagy baj van a szereposztással, nincs rendben a nő és férfi kapcsolata, anya-gyerek viszony. Legsomorúbb az, hogy a nők ma már észre sem veszik, fel sem fogják, hogy a méltóságuk — amire különben szavakban oly kényesek —, mennyire eltűnőben van, hogy mennyire nem tisztelik őket. A család felbomlásának egyik alapvető okát is abban látom, hogy a nő tisztelete kiveszett a társadalomból. S nem arról van szó, hogy a nő különb, hanem egyszerűen másra van teremtve. S ennek a szerepnek valahol magasztosnak kellene lennie.

Említette a gyerek nevelésének fontosságát. A ma divatos nevelési módszer viszont már kilenc-tíz éves kortól szinte teljes szabadságot ad a gyerekeknek, mondván, hogy bízni kell abban: el tudja dönteni, hogy mi a jó neki. Önnek nagy gyakorlata van a gyerekek nevelésében. Hogyan vélekedik erről?

Ezzel a pedagógiai elvvel élesen szembehelyezkedem, bár természetesen vallom: nyitottnak kell lenni. A liberalizmust elismerem egészen addig, hogy a gyerekek legyenek jogai. De az, hogy a gyerekeknek csak a jogairól beszélünk, a kötelezettségeiről pedig nem, ez elfogadhatatlan. A gyerek ugyanis nem kis felnőtt. S hogy ez mennyire így van, a jogrendszerünk is tükrözi. Kiskorúról beszél a polgári jog, fiataikorúról a büntetőjog, tehát életkorhoz kötnek bizonyos felelősséget, szabályokat. A nevelést is ennek szellemében kell alakítani: tudnom kell, hogy mire képes az óvodáskorú, mire az iskoláskorú, milyen értékítéleteket tud megfogalmazni, milyen következtetéseket tud levonni az egyes eseményekből, dolgokból. A gyerek képtelen mit kezdeni a túlzott szabadságával. Ha nincsenek fogódzói, ha nem tudja meg, hogy hol a kerítés, akkor kirohan az utcára. Vallom: nem csupán oktatni kell a gyereket, hanem cse-csemőkora óta nevelni, korához mért szabályok közt terelgetni. Akkor meg fogja tanulni a törvények és mások tiszteletét, ettől még szabadon fejlesztheti önmagát. Ez utóbbi túlhangsúlyozásával is bajban vagyok, mert ha egy gyereket csak arra tanítanak, hogy ő a legfontosabb, a világ közepe, és nem tanulja meg, hogy a másik személy is fontos, ugyanolyan jogai vannak, mint neki, és a kettő nem ütközhet, akkor megint csak félreértelmezett szabadságról van szó. Úgy érzem, annak szüntelen hangoztatása, hogy a világon legfontosabb önmagunk egyéniségének az érvényesítése, a nagyfokú önzés, az egoizmus felé vezet el az embert. Vannak dolgok, amiket tudomásul kell venni: társadalomban élünk, tagjai vagyunk egy közösségnek, amelyhez igazodnunk kell, és ennek megfelelően kell a gyereket is nevelni.

Korunk uralkodó eszméje az egyéniség, az individuum mindenáron való kibontakoztatása, ezt hirdeti a tömegkommunikáció. Ha ez válik normává, az egoista egyén mitől lenne toleráns a másik személy iránt?

Ami a másságot illeti: katolikusként jól tudom, hogy az Újszövetség tökéletes fogódzót ad ehhez, amikor Jézus azt mondja: mindenki a felebarátom, nem egyszerűen a másik embert kell szeretnem és tisztelnem, hanem még az ellenségemet is. Ha e szerint élek, akkor nem is kérdés számomra a másság. A probléma, hogy mennyien élnek ebben a szellemben? Ha valaki attól más, hogy rossz, árt a másoknak, az megint más kérdés. De pusztán attól, hogy valaki nem itt született, nem ebben a közegben, hanem máshová teremtődött, más formára, az nem lehet szempont. Ez teljesen természetes egy keresztény ember számára. A probléma, hogy mennyien élnek

ebben a szellemben, és az Ön által említett lömegkommunikáció mennyire segíti elő ennek a szellemnek az uralkodóvá válását. Ezt a kérdést egyébként sokkal tágabban értelmezem: egymás tolerálása, a másik személy másként való elfogadása belefér abba, amiről itt beszéltem. S itt megint rendkívül fontos a nevelés: ha a gyereket úgy nevelem, hogy ezt tudatosan élje meg, ismerje fel, és önmagát is efelé irányítsa, akkor a társadalom gondja is sokkal kisebb lesz.

Ma sokan vallják az értéksemlegesség mindenhatóságát. Valóban nincsen már szükség az egész közösség által elfogadott szabályokra és értékekre?

Erre mindig szükség van. Az erkölcs nem más, mint a társadalom szükséglete által elfogadott normák, értékek összessége. Az erkölcs hiányáról azért beszélünk, mert ami kialakult volt, az nagyrészt el lett törölve. Ma valóban nincsenek olyan íratlan erkölcsi szabályok, melyeket a közösség nagy többsége egyértelműen magáénak vallana. A fogalmak keverednek, a kifejezések más tartalmat kapnak, nem ugyanazon a nyelven beszélünk, ha erkölcsre terelődik a szó, mindenki mást ért ezen a fogalmon. Itt lenne az ideje annak, és talán afelé is haladunk, hogy az időtálló fogalmak, értékek újrafogalmazásával olyan erkölcsi normarendszert hozzunk létre, amihez a nagy többség igazodni tud.

Milyen fogalmakra és értékekre gondol?

Barátság, becsület, tisztelet, szeretet, szolidaritás. Olyan fogalmak ezek, amelyek mindenkinek mást jelentenek, vagy éppen semmit. Ezeket valahogy rendezni kell.

Az utóbbi években gyakran elhangzik: valami nem erkölcsös, de jogszerű. Ezek szerint ellentmondás van a jog és a természetes erkölcs között?

Más a jog és más az erkölcs. Az erkölcs az, amit a társadalom elfogad, kialakít és követ, s ha az egyes személyek vagy csoportok megsértik ezt, akkor a társadalom ezt számon is kéri, de ki nem kényszeríthető. A jog pedig olyan normákat ad, ami egybeeshet az erkölccsel, távol is lehet attól, vagy közelíthet hozzá, de kikényszeríthető az állam által. Nem azt mondom, hogy ellentmond egymásnak a két fogalom, mert akkor jó, ha az erkölcs és a jog fedik egymást. De ha a jogba nem fér bele minden — ami általában így is van —, akkor az egészséges társadalomban működik az erkölcs. Politikai, társadalmi, vallási erkölcs, tehát azok a normák, amelyek meghatározzák, hogy az illető személynek mit szabad vagy mit nem szabad megtennie egy adott helyzetben, függetlenül attól, hogy jogsértést követ-e el, vagy sem. Tehát itt vannak azok a konfliktushelyzetek, hogy a társadalom bizonyos etikai alapon elvár egy magatartásformát, vagy kifogásol valamit egy közéleti szereplő tevékenységében, de nem következik be az a válasz, aminek pedig az erkölcs, vagy egy adott erkölcsi értékrend szerint be kellene következnie: a normákat megsértő közéleti személynek önként le kellene mondania, visszavonulnia a közéletből. Itt több dolog hiányzik: a norma elfogadása, ismerete és a belső készítő erő is. Mert lehet, hogy az illető ismeri a normákat, szavakban el is fogadja azokat, de nincs ereje a konzekvenciák levonására. Ám az is elképzelhető, hogy nem ismeri és így nem is érti, miért kéri rajta szá-

mon a helytelen magatartást. Erre is találhatunk bőven példát. A hosszú ideig folyamatosan fejlődő nyugati társadalmakban működnek a jogi és erkölcsi normák: ha egy közéleti szereplő rosszul lépett, vétett az erkölcsi normák ellen, még ha nem is sújtható büntetőjogilag, önként mond le a pozíciójáról. Nálunk erre alig találunk példát, mert egyrészt a normák összezavarodtak, másrészt pedig ezeket nem mindenki ismeri, vagy ha ismeri is, nem fogadja el, nem tekinti magára nézve kötelezőnek vagy irányadónak. Akkor lesz egészséges a társadalom, ha mindezek összhangba kerülnek.

Dahrendorf szerint a politikai váltáshoz elegendő néhány hónap, a gazdasághoz tíz-tizenöt év, az erkölcsi átalakuláshoz legalább ötven-hatvan.

Lehetséges, hogy az erkölcs esetében is eljutunk majd egy olyan mélypontra, hogy a biztonságukban veszélyeztetett emberek szinte kiérszakolják a megtisztulást?

A Tocsik-ügy idején sokan azon bosszankodtak, hogy nem ők kerültek hasonló helyzetbe. Legutóbb a whiskysrabló vált már-már nemzeti hőssé. Nem az alapvető erkölcsi normák iránti érzékünket veszítettük el?

Hogyan sikerült a nyilvánvalóan más társadalmi hangulatot érzékelő gyerekeibe nevelnie, hogy az életben vannak fontosabb dolgok is az anyagi javaknál?

Az erkölcsiség minőségi átalakulásának gyorsítása akkor lehetséges, ha a fejek kitisztulnak, mert nálunk a fejekben van a legtöbb zavar. Erre utaltam az előbb. Az erkölcs átalakulásához valóban sokkal hosszabb idő szükséges, mint a politikai vagy gazdasági változáshoz.

Erre akkor lehetne igennel válaszolni, ha az erkölcs önmagától változna. Optimisták akkor lehetünk majd, ha a társadalom egy része már felismerte a változtatás szükségességét, a gondolkozó része pedig tesz is ezért. Akkor a folyamatot meg lehet gyorsítani. Semmiképpen sem mondanám tehát, hogy várjuk meg a mélypontot, mert onnan nem lehet mélyebbre zuhanni, ez nem így működik. Mindazok, akik felismerték a helyzet tarthatatlanságát, és világosan látják, hogy rossz irányba haladunk, a maguk helyén próbáljanak meg mindent, hogy a dolgok jobbra forduljanak. Csak így várhatunk minőségi változást. Különösen nagy a felelősségük e tekintetben a felelős pozícióban lévő államférfiaknak.

Itt a jelenség a lényeg, hogy az emberek nem minden bűnt éreznek annak. Különösen a gazdasági bűncselekményeknél érzik úgy, hogy aki ravaszkodásból jól meg tud élni, annak a vállát meg kell veregetni. Ez megint az bizonyítja, hogy valami nagy baj van. Amíg nem érzékeljük egyenlő súllyal, hogy az egész társadalmat, a közösséget éri kár azáltal, hogy egyesek a saját zsebükre dolgoznak, függetlenül attól, hogy törvényt szegnek-e vagy csupán ügyesen kijátsszák a jogot, és mindezt nem ítéli el egységesen a társadalom, akkor az a társadalom beteg.

Férjemmel kezdettől fogva arra törekedtünk, hogy a gyermekeinknek, még ha szűkösen is, de mindent megadjunk. Sok mindent vállaltunk annak érdekében, hogy ezt megvalósíthassuk. De kezdettől azon voltunk, hogy nem jó a gyerekek egyedül. Az egészséges gyerek is akkor fejlődik — szociális értelemben is —, ha nem egymaga van, hanem társak veszik körül, és korán megtanulja, hogy rajta kívül más is létezik. Szinte belenő a szeretetbe, tuda-

tosodik benne, hogy vannak dolgok, amiért meg kell harcolnia, másokról le kell mondania, esetleg önmaga háttérbe szorításával. Ha a sok gyerek jól érzi magát a családi közegben, akkor később a saját családjában is át tudja hagyományozni az olyan értékeket, mint szolidaritás, szeretet, a közösségért való élés fontossága. S ami nekem külön öröm, hogy a házasságok nem szét, hanem közelebb hozták egymáshoz a lányaimat, ha szükséges, segítik egymást, a gyerekeik szinte együtt nőnek fel, még ha külön laknak is, a nyarakat mindig együtt töltik, legtöbbször nálam. Azt mondhatom, hogy igazolódott, amit vállaltunk. Ezért is vallom meggyőződéssel: a társadalom is jobba válna, ha minél több harmonikusan élő nagycsalád lenne benne. De ha a családok szétesnek, ha a fiúgyerek apa nélkül nő fel, akkor később mitől lenne jó apa, ha nem volt előtte követendő modell? Vagy ha egy anya nem tud jó szülő lenni, mert egymaga küszködik az egyszem gyerekével, anyagilag mindent megad neki, és amikor a gyerek felnő, akkor nem érti, miért kerül állandó összeütközésbe vele és a környezetével? Mindezt a társadalom sínyli meg. Nemcsak létszámban, hanem a működés minőségében is. Ezért én a nagycsaládok szerepét egy egészségesen működő társadalomban alapvetőnek tartom. Ezeknél a családoknál ugyanis minden, így a közösségi szellem is jobban kifejlődik. Három gyerek már egymást is neveli.

Az Ön élete számomra azt példázza, hogy az életben a legnehezebb körülmények között is bátran kell vállalnunk a nehézségeket, s ha az Isten hosszú életet ad az embernek, a tehetség mellé kitartást és szorgalmat is, akkor semmiről nem késünk le...

Semmiről nem késünk le, mindennek eljön az ideje, csak ki kell várni... Végül is eljutottam oda, ahová akartam. Tanítani akartam, az egyetemen taníthatok. Karrier? Pályám csúcsára értem. Nagycsaládot akartam, megadatott. Megkaptam mindig mindenhez az erőt, a belső energiát. Férjem zenei pályára akart menni, de végül nem lett zenész. Lányaink viszont valamennyien zenepedagógusok. Külön adomány az olyan társ, aki hasonlóan gondolkodik. Egész életemben azt éreztem, hogy Isten a tenyerén hordozott. Voltak természetesen mélypontjaim is, amikor az első reagálásom az volt, hogy nem tudom megoldani az életem tornyosuló akadályokat, vagy nem értettem pontosan, hogy miért úgy történnek a dolgok, ahogy, de akkor mindig jött a megoldás, a segítség, ha nem is pont abban a pillanatban, de később biztosan, amikor megértettem, hogy mi miért van. Csak oda kell figyelni, mert Isten mindig ad jelt az embernek. S végül mindent jóra fordít. Ha az ember tud bízni, ha a kapcsolata az Istennel személyes, akkor igazolódnak a dolgok, visszamenőleg is. Egész életem erre példa, és azt hiszem, ha az ember mindezt tudatosan éli meg, az különleges ajándék.